

אייל הפט, ישיבת הר עציו

היחס ההלכתי לעצוי אשוח

הקדמה

בשנים האחרונות התעורר דיון ציבורי סביב עצי חג מולדים, למרחב הציבורי והפרטי. למשל, יהנים יהודים (על-פי-רוב רפורמים או קונסරבטיבים) המזכירים בדירות במחזור חג החנוכה "שיח חנוכה", ומואז עליית בני ברית המועצות לארץ ישראל, מופיעים לעיתים עצי "יולקה" כחלק מהגיגת ראש השנה האזרחים. בשנה האחרון, הטכנון הציבורי בבייט הסטודנט עץ חג מולד מקושט כצעוד של הזדהות עם האוכלוסייה הנוצרית הלומדת בו, דבר שהוביל לVICIO ציבורי סביר הפסיק של רב בית הכנסת בטכניון, הרב אלעד דוקוב, שלא להיכנס לבית הסטודנט כל עוד העץ מוצב בו. חיבור זה יעסוק ביחס ההלכתי ומה שבתי אל עצים שכאלו. במאמר ATIICHES אל 'שתיים שהן ארבע' – עצי חג מולד פרטיים, ועצוי חג מולד ציבוריים, שככל אחד מהם מתחלק בעצמו לשניים: עצי חג מולד "אזורתיים", ועצים של נוצרים ממש.

חלק א': הנצרות

הקדמה: מעמד הנצרות בהלכה

טרם נברר את מעמד המנהג והחג של הנצרות, علينا קודם לברר מהו מעמדה של הנצרות באופן כללי, וממנו להסיק את מסקנותינו. יחס חכמי ישראל אל הנצרות אינו אחיד – לא בין חכמים שונים ולא בין זמנים שונים. חלק מהבדלי היחס בזמנים שונים נובעים מהשינויים ה كبيرים שעמדו על הנצרות: החל בזמן יוסדה, עברו ברפורמציה הפרוטסטנטית, במיסיון ובאינקויזיציה, וכלה בשינויי היחס כלפי היהודים מצד הכנסייה (ובפרט בשנים האחרונות). על כן, נתחיל בבדיקה יסודית של היחס כלפי הנצרות בהלכה לדורותיה.

א. התוספות ועוד – הנצרות היא ע"ז ב'שיתוף'

גישה זו מתבססת על דברי ר"ת (סנהדרין סג, ב תוספות ד"ה אסור):

מ"מ בזמן זהה כולם נשבעים בקדשים שלחן ואין תופסין בהם אלוהות ואף על פי שהיא שמותרין עמם שם שמיים וכוננתם לדבר אחר מ"מ אין זה שם עכודת

כוכבים גם דעתם לעשה שמים ואף על פי שמשתפים שם שמיים ודבר אחר [צ"ל: אותו איש] לא אשכחן דאסור לגורום לאחרים לשתק ולפני עור ליכא דבר נח לא הוזהרו על כך.

בכך לכאה קובע ר"ת כי גויים אינם מוזהרים כלל על ע"ז בשיתוף, ואין זה נחשב ע"ז עבורם¹. לשיטה זו מסכימים גם הרא"ש (תוספות רא"ש סנהדרין סג, ב), הדר"ז (חדושי הרץ שם) ורבנו יוחנן², בין היתר. מדברי הרמב"ן בפרשת יתרו ("לא יהיה לך אלוהים אחרים על פניהם") נראה שאף הוא מסכימים לשיטה זו, לפחות ריעונית:

ולפי דעתו שיזכר קנאה בעבודה זרה בישראל בלבד, וטעם הקנאה כי ישראל סגולת השם הנכבד אשר הבדילים לו, כאשר פירשתי למעלה (יט ה). והנה אם העם שלו משרתיו פוניאל אל אלהים אחרים קנא בהם השם כאשר האיש מקנא באשתו בלבד לאחרים, ובעבדו בעשות לו ארון אחר, ולא יאמר הכתוב כן בשאר העמים אשר חלק להם צבאות שמים.

כך יוצא שלישראל עדיין נחשבת הע"ז בשיתוף לע"ז "ממש" (ואכן כך פסקו פוסקים בני ימינו³), אף אם חמורה מעט פחות מעבודה זרה "רגילה". בנוסך, נראה שלכל הפחות לשיטת התוספות עובד ע"ז בשיתוף יכול להחשב גר תושב (ע"ז סדר, ב תוספות ד"ה איזה גר תושב):

במסקנא קאמר דהינו להחיותו וא"ת ולהלא מיד שעבר שבע מצות חייב מיתה דזהירות בני נח היה מיתן ללא עדים והתראה י"ל לכל זמן שלא דנהו בית דין איינו חייב מיתה תדע דהא אמרין העוכדי כוכבים לא מעליין ולא מוריידין.

ניתן לדיקק מכאן שהתוספות כורך את עניין גר תושב באופן מוחלט עם שמירת שבע

מצוות בני נח - שהרי בוגרא שם נפסק שכל גוי שאינו מקיים שבע מצוות הוא בוגדר 'אין מוריידין ואין מעליין', ועל כן בהכרח: אם בן נח לא נצטווה, הרי הוא מקיים שבע מצוות בני נח - כך שיש מצווה להעלותו ולהחיותו, וכל עניין גר תושב לפי התוספות הוא בעניין להחיות; משמע, מכיוון שהוא אינו עובר על ע"ז⁴, הוא כשר להחיש גר תושב, ואי אפשר לומר שקיים שני

1. דעה זו מופיעה במקומות נוספים בתוספות, למשל ברכורות ב, ב ד"ה 'שמע יתחייב לו' ומגילת כח, א ד"ה 'תייתי לי'.

2. מביא בשם ר"י; תולדות אדם וחווה נתיב יוזחך ה דף קנט טור ג

3. בין הדוגמאות לכך: תחומיין כב עמ' 77 נספח ב': תשובה הרב יעקב אריאלה, ותשובה הרבננים פיקסלר ונDEL אלה; שוו"ת יחווה דעת חלק ד סימן מה בהערה;

4. אין כאן קושיה מהכלל "כל ע"ז ישראל נהרג עליה בן נח מוודה עלייה" ונהרג עלייה"; עיין

"סטנדרטים" שונים - אחד של שבע מצוות בני נח ואחד של גור תושב. במקרה, אף אם לא יהיה גור תושב בפועל - דין "לא תחנמ" לא יהול עליו, מכיוון שאינו עובד כוכבים ומזלות ממש.⁵

לhalכה, כתבו בר' הבב"י בברך הבית (י"ד סי' קמ"ג, ג⁶, והרמ"א בהגהותיו על השו"ע (או"ח סימן קנו)⁷.

ב. הנודע ביהודה" (אין "עובדת זרה בשיתוף") ו"שאלת יעקב" **(נצחות אינה שיתוף)**

ה"נודע ביהודה" (י"ד סי' קמ"ח)⁸ חלק על ההבנה שבבני נח אינם מצווהים על השיתוף, וסביר שמקורה בטעות בהבנת דברי התוספות:

ולשון זה הטעה לכמה הרים וסבירו דוכנות הרמ"א הוא שאין ב"ן מצווה לעבד ע"ז בשיתוף, אבל באמת לא כן הוא וכוננת התוספות ורמ"א הוא דמה שמשתף שם שמים ודבר אחר אחר שבשבועה אין זה עובד ע"ז ממש רק שמשתף שם שמים ודבר אחר ואין קורא בשם אליהם ואני אומר אליו אתה רק שמו ציריך בשבועתו עם ש"ש בדרך כבוד, וזה מצינו אישור לישראל בכתב ובשמו תשבע והוא אזהרה לישראל שלא ישבע אלא בשמו ב"ה ולא ישתף ש"ש ודבר אחר כמו"ש הרמב"ם בפי"א מהל' שבועות הל' ב' והנרכים איןן ומזהדרים [צ"ל]: מוזהרים] על זה השיתוף. אבל בשעוכר ע"ז בשיתוף איןן חילוק בין ישראל לנכרי.

הוא אף מוכיח זאת מבריתא (סנהדרין גו, ב⁹):

והתניא: בעבודה זרה דברים שבית דין של ישראל מミתין עלייהן - בן נח מזוהה עלייהן, אין בית דין של ישראל מミתין עלייהן - אין בן נח מזוהה עלייהן.

8. "תחוקה לישראל על פי התורה" ברוך א' עמ' 17 הערות 9-8

5. יהוה דעת חלק יי"ד סימן מא

6. "ורובינו יರחם כתוב בשם ר"י... ואך על פי שמצוירין שם שמים וכוננתם ליש"ו (הנצרי) מכל מקום אין מזיכירין שם עבודת זרה וגם דעתם לעושה שמים וארץ ואך על גב דמשתפים שם שמים ודבר אחר... ליכא דלא הווזהרו בני נח על השיתוף עכ"ל. וככתוב בארחות חיים... גוים הללו שנשבעים באותו ארכבה [האונגלוין] מוויה לישראל להשבעם ואין זה משום לא ישמע על פיך".

7. "אך על גב דמצוירין הע"ז, מ"מ כוונתם לעושה שמים וארץ... ולא מצינו שיש בזו משום: ולפנוי עור לא תחן מכשול (ויקרא יט, יד) דהרי אינם מזוהרים על השיטה".

8. דברים דומים כתוב גם ה"שער אפרים" בסעיף כד.

9. שכמותה פוטק הרמב"ם בהלכות מלכים פ"ט ה"ב.

הוא אף סובר שאילו היה דבר זה נכון, הרמב"ם היה כותב זאת בהלכות מלכיים, אך הפסיקה שבני נח לא נצטו על השיתוף אינה מופיעה באף מקום ברמב"ם. כך, למסקנותיו, אין שום חילוק בין עובד ע"ז בשיתוף לבין עובד ע"ז 'מלאה', וויצא שנוצרים שעובדים את השלישי הינם בגדר עובדי ע"ז לגמרי.

לעומת זאת, ה"שאילת יעקב עמדין"¹⁰, רבי יעקב עמדין, סבור כי בני נח לא נצטו על השיתוף, אך הנצרות אינה בגדר שיתוף אלא גרוע מכך, וזה לשונו:¹¹

אף על פי שאיוו לאלהות הרבה, הם אינם מצויים על זה כמ"ש רוזל בן נח אינו מצוה על השיתוף (וכה"א אשר חלק ה' אלהיך אותם לכל העמים אף על פי שהויצרכו הזקנים לבטל תרעומת) עם שצל"ע בדבר זה כיCMDומה המשתקף. דבר אחר הוא. שמניח כבוד האחדות במקומו לגמרי, ומודה בעיקר אחד סבת הכל מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא. אלא שמכנ尼斯 אמצעיים בהנחתה לצורך העולם השפל. ככוכב ומלך והרבה זולתן משלוחי ההשגהה האלהית, ומשתפן בעבודה באמור שרצון מלך לחילוק מכובדו לעבדיו משרותיו העומדיים לפניו ועבד מלך מלך. זו היתה דעת רוב עובדי ע"ז אשר מעולם כידוע. וכל אלו לא הרבו הרשות כאשר עושים המשנים וכדומה בפיהם כמה התחלות ורשותיות נפרדות, עם היוטן אומרים שהן האחדות. ובלשונם יכזו לו ככל העולה על רוחם. הש"ת ישרנו. י"ל שאינים בגדר משתפים. לפי שהמרבים בעיקרים. הם מינים גروعים ביותר, שהבוחר לו יותר מאשר אחד, אף"י אחד אין לו. כמובן בעצמו ואין כאן מקום.

ובלשוננו אנו: הרב עמדין סבור כי הנצרות אינה בגדר שיתוף, מכיוון ששיתוף הינו הצבת "גורמי בייניהם" בין האדם לבין הא-ל האחד הכל-יכול, עליהם הוא שולט (ראה מנהות קי, א). לשיטה זו ייתכן כי ההינדוואים, למשל, ייחסו ע"ז בשיתוף ולא ע"ז 'פשוטה', מכיוון שאף שם קיים רעיון הא-ל בדומה לאייסלאם - אלא שם אף נכללים אלילי בייניהם. הנצרות, לעומת זאת, אינה טוענת בדברים אלו אלא 'מחלקת' את הא-ל עצמו - ולכין הם גroudים יותר מע"ז בשיתוף, ונחשים עובדי ע"ז לגמרי.

לשיטות אלו, ברור כי הנוצרים אינם יכולים להיות גרי תושב, ועדין יהול עליהם דין "לא תחנס".

10. שאלת יעקב ע"ז סימן מא.

11. חלק א', סימן מא, החל מהמילים "ולפמ"ש נדחתת ג"כ הראה השנייה".

ג. הרמב"ם - פשט דבריו, ופרשנות הרבנים דרור פיקסלר וגיל נדל שיטת הרמב"ם¹² במקומות רבים ב'משנה תורה' היא שהנוצרים הינם עובדי עבודה זרה לgemäß. כך למשל הנוצרים - עובדי עבודה זרה הן. (משנה תורה: עבודה זרה, י, א; מאכלות אסורות יא, ז).

ודע שזאת האומה הנוצרית, הטוענים טענת המשיח, לכל שינוי ביתותיהם, כולם עובדי עבודה זרה. (פירוש המשניות עבודה זרה א, ג)

הרמב"ם אינו כותב באף מקום את הנימוק להגדרת הנוצרים כעובדיה עבודה זרה¹³. רבים התבססו על שיטת הרמב"ם כפשוטה, שהנזרות כוללה הינה בגדר ע"ז.

מצד שני, הרבנים דרור פיקסלר וגיל נדל שליט"א טעננים¹⁴ כי שיטת הרמב"ם בהגדרת עבודה זרה היא שהיכבים להיות שני מרכיבים: עבודה בפועל, ורותם - כלומר שהוא בלבד ה', למשל אותו האיש. טענתם היא שבזמן הרמב"ם הנזרות כוללה אכן שני המרכיבים הללו (עבודה - סקרמנטים, רותם - אמונהת השילוש), אלא שמאז זמן הרמב"ם, חלקים נרחבים בנזרות נטשו לפחות את אחד היסודות הללו ולפעמים אף את שניהם. וזה לשונם:

לאור דברינו עד כאן ניתן ללמידה, שגישת הרמב"ם לנוצרים נבעה מأופי האמונה הנוצרית ופולחנה בימיו. הקביעה הgorpat, שהנוצרים הינם עובדי עבודה זרה, אינה תקפה יותר בימינו, שכן חל שינוי בעלמאן הזרות (ביטול השילוש ואמונה המשיח) וגם בעלמאן הפולחן (ביטולו). די בהעדיף אחד משני המרכיבים כדי שאמונה זו לא תהשש עוד בעבודה זרה. לא נותר אלא שככל מקרה יבדוק מורה הוראה מקומית את אמונותם ופולחנם של הנוגעים בדבר, ועל פי בדיקתו יקבע את מעמדם.

בכל מקרה יהיה סניף גדול לכולו גם לשיטת הרמב"ם בדיון ביחס לקיום הפולחן של מיעוט נוצרי במדינת ישראל, ובודאי ביחס לפרט הנוצרי, כאשר יש להעדיף את האמונות שאינן בגדר עבודה זרה.

המסקנה כי הנזרות אינה בהכרח עבודה זרה, משליפה על אותן מצוות עשה ולא תעשה והלכות אשר עבודה זרה מהוות בהן מרכיב הכרחי - כגון איבוד

12. במשנה תורה: הלכות ע"ז ט, ד; תשובה ג, ח, י; מאכלות אסורות יא, ז; מלכים יא, ה. בפירוש המשניות: ע"ז א, ג; חולין א, ג.

13. הרמב"ם מנמק את הגדותם ככפרים בהלכות תשובה ג, ח אך אינו מנמק את הקביעה כי הם עובדי עבודה זרה.

14. תחומיין כב, עמ' 78-68: האם הנוצרים בימינו עובדי עבודה זרה הם?

עובדת זרה, איסור הנאה בעבודת זרה, איסור כריתת ברית לעובדי עבודה זרה ועוד.

עם זאת,מצוות עשה ולא תעשה והלכות אחרות שאינן נוגעות לעובדה זרה דוקא, כגון איסור העלה במחשבה שיש אלוה זולתי ה' (ל"ת א'), אסור העלה על הלב של מהשכה הגורמת לאדם לעקור עיקרי התורה (ל"ת מ"ז), חלות גם על הנזרות, כמו גם על דתות אחרות שאינן מוגדרות בעבודת זרה (כדוגמת האיסלאם).

הרבי יעקב אריאלי הגיב יישירות¹⁵ על מאמר זה, וחלק על המחברים בمسקנתם. לעניין גר תושב, ה"כסף משנה" (מאכלות אסורות י, ז) מבין בשיטת הרמב"ם שככל גוי ששייך לאומה שככללה אינה עובדת ע"ז – נחשב כגר תושב אוטומטי, ורק גוי שmagius מאומה של עובדי ע"ז צריך לקבל על עצמו את כל שבע מצוות בני נח בפני בית דין. כך, לשיטת הרבניים פיקסלר ונDEL יחד עם שיטת הכסף משנה – יתכן כי קבוצות נוצריות הידועות בכך שאינן מאמינות בשילוש, למשל, יוגדרו כגרי תושב ולא יהול עליהם דין "לא תחנן".

ד. המאיiri – עבודה זרה "נאורה", או לא-פוגאנית/פרוצחה, אינה בגדר עבודה זרה

שיטת המאיiri¹⁶ בכל רוחבי כתבי הינה שע"ז היא רק ע"ז شاملואה בפריצות מוסרית ועובדת לאלילים ממש, וזו לשונו באחד המקומות (סנהדרין סג, ב):

ואף על פי שהוא הולך ומורה לע"ז בכך וכן כתבו שבזמן זהה מיהא רוב העולם מכונין בשבועותיהם לשם בורא העולם ואין כאן ע"ז ואף על פי שנשבען לפעם בשם קצת מתים מהם חשובים אצלם מ"מ אין תופסין אותם בשם אלהות ואין כאן ע"ז.

ובמקום אחר (בבא קמא קיג, ב):

הא כל שהוא מעמין הגודרים בדרכי הדת ועובדיה האלוהות על אי זה צד אעפ"י שאמונתם רוחקה מאמוןנתנו אינם בכלל זה, אלא הורי הם כישראל גמור לדברים אלו, אף באבידה ואף בטיעות, וכלל שאר הדברים ללא שום חילוק.

וזה מוקם (בבא מציעא כז, א):

ואעפ"כ לא נאמר אלא אבדת אחיך והוא כל מי שהוא גדור בדרכי הדתות.

15. שם, נספח ב'.

16. חלק מדוגמאות הנוספות בבית הבחירה למאיiri: בבא קמא לג, ב – לח, א; עבודה זרה כ, א וכא, א; פסחים כא, ב; יומא פר, ב.

שיטת המאייר היא, אם כן, שכל אדם שאינו פרווץ מוסרית ועובד אלילים אינו נחשב בוגר עובד ע"ז לעניין יחסינו אליו. הרבי יהודה הנקין שלית¹⁷ א בשות'ת בני בנים (סימן לה, סעיפים ה-ו) מדיק בשיטתו של המאייר שהוא כלל אינו סובר שהנצרות "פיכלה" את הא-ל, אלא מאמינים באחד שהוא שלוש פנים, ועל כן אמונה השילוש אינה נחשבת לעובודה זהה לשיטתו. לעומת זאת, השתחותות לפסל של אותו איש וכו' עדין נחשבת לעובודה זהה – ועל כן הזרמים בהם עדין קיימת עבודה כזו עשויים להיחשב עובדי ע"ז לדעת המאייר. הזרמים הפרוטסטנטיים לגוניהם, שאינם עובדים לצלמים, לא ייחסבו לעובדי עובודה זהה כלל – אלא לגרים תושבים.

חוב יצחק אייזיק הרצוג חלק על חבר הנקין זה, וסביר כי אפילו שקיים אצלם פולחן פסלים במובן מסוים – הקתולים אין עובדי ע"ז, כי לבקשתם לשם.

ה. סיכום – ע"ז, גר תושב ולא תחנים בראשונים

שיטת ר"ת והולכים בעקבותיו הנה שהנצרות נחשבת ע"ז עבורה ישראלי, אך לא עבור בני נח. דיקנו מישיטה זו שגוי עובד ע"ז בשיתוף יכול להתקבל להיות גר תושב, ועל כן נראה שייתכן¹⁸ אדם המשתייך לאומה צו, חלה עליו 'חזק' שהוא מקיים שבע מצוות בני נח – ייחסב כגר תושב אוטומטית, ולא יהולו בו דין "לא תחנים". שיטת המאייר הנה שככל אומה הגדולה בדריכי האומות (כלומר, לא פרוצה מוסרית) נחשבת כמו גר תושב אוטומטית, ועל כן בודאי שלא יהיה שיק ביהם דין "לא תחנים". שיטת הרמב"ם שנوية בחלוקת לגבי ימינו – האם נוצרי שאינו עובד את השילוש, או אינו מבצע עבודה בפועל, נחשב עובד ע"ז.

ו. פסיקה מודרנית

נראה לומר שהראייה הילך בשיטת המאייר, וכך כתוב (אגרות הראייה, אגרות פט):
לבד מה שהעיקר הוא כדעת המאייר, שככל העמים שהם גדרים בניימים
הגונים בין אדם לחברו הם כבר נחסים לגרים תושבים בכל חיובי האדם.

כך גם כתוב בעניין היתר מכירה (משפט כהן סא):

ויל' שאומה שלמה שהיא מתנהגת בניימים כאלה יהיו חשובין לעניין זה כג"ת.
בහURA:... ועיין מאיר¹⁸.

17. כספ' משנה, הלכות מאכילות אסורות, פרק יא, הלכה ז.

18. אמנם דברים אלו נאמרו על מוסלמים, אך בודאי שהם מייצגים שיטה עקרונית.

אף הרב יצחק אייזיק הרצוג הסתמן בין היתר על שיטת המאייר, בפסקו לעניין מכירת בתים לערבים בארץ ישראל, ובפרט בשאלת מעמדם של הנוצרים.¹⁹

לעומת זאת, הרב איתם הנקין הי"ד כתוב²⁰ כי הסתמכות הרב קוק על דברי המאייר להלכהיתה רק לעניין השמשיטה, מכיוון שהיה זה "מקום דחק עצום ונורא, כמצב היישוב"²¹, ולא לכל דבר. ונראה ברורו שענין זה איננו בכלל דחק – שהרי לא מדובר פה על מניעת הנוצרים מגוריים בארץ ישראל, אלא על הכנסת סמלים נוצריים (במידה זו או אחרת) למרחב הציבורי.

הרב עובדיה יוסף זצ"ל לעתיםCSIת רבנו تم, שהנצרות נחשבת עבודה זהה בשיתוף; לעתיםCSIת השאלה יעב"ץ, שהנצרות נחשבת ע"ז ממש ולא ע"ז בשיתוף;²² ולעתיםCSIת המאייר (על פי דיקוי ה"בני בנימין"), שעצם אמונה השילוש אינה ע"ז אלא רק עבודה לצלמים.²³

הרב יצחק יוסף שליט"א פוסק על-פי-רוב ב"ילקוט יוסף" על פי שיטת השאלה יעב"ץ בדוקא²⁴ שהנוצרים נחברים עובדי עבודה זהה ממש.²⁵

חלק ב': עז חג המולד בהלכה

הקדמה

קיים גדרים שונים עבור הפסים של עבודה זהה: הם יכולים להיות הפסים הנכבדים (למשל: פסל), הפסים שבעורתם עובדים (למשל: קטורת), או הפסים שמקשתים את העבודה הזהה (למשל: שטיח נאה, נרות). בעז "אזוריה", אפילו אם לא ייכנס לאחד מהגדלים הללו, יתכן שיש איסור בהצתו מצד "חוקות הגויים" או מצד העובדה שהעז מיוצר לשם עז של חג מולד ממש.

19. "תחקה לישראל על פי התורה", עמ' 16-21 – ובפרט עמ' 18-12. הרב הרצוג לא מזכיר בפירוש את המאייר בעניין זה, אבל ראה העלה,⁹ שם הוא מביא את אותה הסברה.

20. על מכירת קרקע לגויים ו"מכتب הרבענים": shaalvim.co.il/torah/maayan-article.asp?id=583#_ftnref31

21. שו"ת משפט כהן, סימן סג.

22. שו"ת יביע אומר חלק ב – יורה דעה סימן יא; שו"ת יהוה דעת חלק ד סימן מה; שו"ת יביע אומר חלק ז – אורח חיים סימן יא.

23. שו"ת יביע אומר חלק ז – אורח חיים סימן יא; שו"ת יהוה דעת חלק ו סימן ס.

24. ניתן לראות שדוקא CSIת השאלה יעב"ץ, ולא CSIת ה"נודע ביהודה" למשל, מילקוט יוסף תפילה א העזרות סימן צ' בעניין תפילה במערת המכפלة.

25. אילקוט יוסף קצוש"ע יורה דעה סימן קמג סעיף ח; אילקוט יוסף קצוש"ע יורה דעה סימן קמה-כן סעיף ד; אילקוט יוסף ביקור חולים ואבלות סימן י' העלה כב.

א. עבורה זרה בעצמו - העצם הנעבר

עż חג המולד אינו נעבר בעצמו, לא כלליל, לא כצלם, לא כ"אמצעי" או "צינור" לעבור דרכו. לכן, אין להחשיב אותו כמושא (כלומר, החפץ הנעבר – כגון אליל או צלם) של ע"ז בכלל.

ב. תקרובת עבודה זרה – הצבת העז כדרך העבודה

לענין החשבות העז כתקרובת (חפץ עבודה) של ע"ז קיימות שתי שאלות מרכזיות:

1. האם העז אכן נחשב דרך עבודה זרה בכלל?

מקור העז אינו ודאי. יש הסוברים כי מקורו בעבודת העצים הפוגאנית שעברה 'ニツ' (ニツ), או במנג הרומי ללהכניס הביתה זרים במהלך חג הסטורנליה'. כך או כך, העז הופיע בנצחות באיזור המאה ה-15 כמנג חג המולד, לא כחoba ולא כדרך עבודה לאותו האיש. ביום, לעז קיים במידה רבה הקשר 'אזורתי', בכך שגם נוצרים שאינם אדוקים, ואף אנשים שאינם נוצרים, מעמידים בביתם עז שכזה. ניתן לטעון כי עż חג המולד איננו כלל ועיקר דרך עבודה לע"ז, ואינו אמור להיחשב שכזה. מצד שני, ניתן לטעון כי מקורו הפוגאני כמושא עבודה פועל אותו לעולם²⁶, או שעצם העבודה שהעז מיוחד לחג שכלו מוקשד לאותו האיש משמעותית דיה כדי להעמיד אותו בחזקת דרך עבודה לאותו האיש.

2. האם אפשר שתהיה תקרובת למשהו עדטילאי, ללא צלם או בית של ע"ז?

בכל המקומות שבהם נכתב לגבי תקרובת, מתוארת עבודה בפני צלם (למשל, טור ושו"ע סימנים קלט-קנב) או במקום המוחדר לע"ז (למשל, גיא בן הנום). סביר במידה רבה להניח שהמיון שבזמן הראשונים, לפני הרפורמציה הפרוטסטנטית (שהוציאיה את הצלמים מן העבודה הנוצרית), הנצרות עדין כלל עבודה לצלמים, וזה הייתה המציאות שלהם היכירו. מצד שני, נראה כי אלו הסוברים שאמונה השלישי שליש עצמה נחשבת לע"ז אפילו בלי צלמים יסבירו שאר ניתן לעבודה ללא צלמים, כך שענין זה אינו "יעכב". הסברה מأATORY הבנה זו היא שהאיסור בעבר נאמר על צלמים למיניהם מכיוון שגם היה העבודה הזורה בזמנם; ביום, במקום האלילים והפסלים ישנים סמלים דתיים בעלי אותה משמעות, וכך יש לסלוד ולהתרחק מהם כאילו היו צלמים ממש.

בנוסף, ניתן לטעון (כמו לעיל) שחג המולד מייחד את העז לע"ז, וכך מכיוון שהעז הוצב בזמן המוחדר לע"ז, יהיה זה כאילו הוצב בבית המוחדר לע"ז.

26. אם כי נראה שטענה זו אינה נכונה. עיין ב"י יו"ד קלט ח בענין שינוי מעמד הביברות, ובתגובה הרכנים פיקסלר ונDEL להעתרת העורך על מאמרם (תחומין כב עמ' 75 העירה 22, וביתר

פירוט – בנספח א', שם)

אם התשובה לשאלת הראשוונה הנה שלילית, הרי שעż אינו יכול להיחס תקרובת ע"ז בשום מצב. אם התשובה לשאלת השניה הנה שלילית, הרי שרק עץ של כנסייה (או שהוקם בפניו צלם) יוכל להיחס תקרובת (בנהנחתה שהתשובה לשאלת הראשוונה היא חיובית, כמובן).

אם התשובות לשתי השאלות הינן חיוביות, אז קיים אפשרות בהצבת עץ חג מולך כל שהוא. לעניין איסור ההצבה מצד תקרובת עשוויות להיות השלכות לעניין "דרכי שלום" (ראה להלן, חלק ג'). לעומת זאת, לא יהיה שום איסור בעץ עצמו מצד תקרובת, מכיוון שرك תקרובת 'כעין פנים' (כלומר, מהסוג שהיה מוקrbת על גבי המזבח) נאסרת מדין היוותה תקרובת; כל תקרובת שאינה כעין פנים אינה נאסרת (ע"ז נא, טור ושי"ע י"ד קלט, ג').

ג. נוי עבודה זרה - העץ כקישוט עבור עבודה זרה

בין אם העץ נחسب תקרובת או לא, ניתן כי הוא עדיין נחسب לנוי ע"ז (טור ושי"ע י"ד קמבר, יג, שאף שמדובר בתקרובת – לא גרע מנוי אליל). לי נראה שהעץ כל אינו נחسب נוי לע"ז, מכיוון שהעץ מקשט את הבית בו הוצב ולא אליל כלשהו, ונראה לי קשה מאד לטעון שימושו יכול להיחס לנוי של ע"ז בלי שייהי משחו ממשי שהעץ יכול להיות לנוי לו. לכן, נראה שיתacen שעץ שבתווך כנסייה ייאסר לדעות הסובבות שנוצרות היא ע"ז, אך במצב זה אין שום "נפקא מינא" – הרי לדעתו הלו מAMILא הכנסייה אסורה ואוסרת את כל מה ששvíיך לה, וכך אף אם העץ לא היה נאסר מצד עצמו הכנסייה הייתה אוסרת אותו.

ד. עץ "אזורח"

1. העובד מאהבה ויראה

לאחר הבירור בעניין העץ אצל נוצרים דתיים, עדיין צריכה להישאל השאלה: מה עם עצים "אזורחים" – כלומר, עצים שלא מוצבים דוקא מתוך אמונה בנוצרות, אלא כمعنى חג אזרחי או עונתי? כך למשל, עצי ה"יולקה" המוצבים כחלק מהגיגיות השנה האזרחותית החדשה בקרוב עולי ברית המועצות – מה יהיה דין?

בגמרה בסנהדרין סא, א מובאת מחלוקת בין אבי ורבא בעניין עובד ע"ז שלא לשם עבודה זרה:

איתמר, העובד עבודה זרה מאהבה ומיראה, אבי אמר: חייב, רבא אמר: פטור. אבי אמר: חייב, דהא פלהה. רבא אמר: פטור, אי קבליה עליה באלה – אין, אי לא – לא.

כלל הנקט בידנו, "אבי ורבא - הלכה כרבה כבר מיעיל קג"מ", נפסקה כאן הלכה כרבה, וכך פוסק הרמב"ם (ע"ז ג, א):

העובד עבדות כוכבים מהאהבה כגון שחشك בצורה זו מפני מלאכתה שהיתה נאה ביותר, או שעבירה מיראתו לה שמא תרעע לו כמו שהן מדמים עובדיה שהיא מטיבה ומרינה, אם קבלה עליו באלה חיב סקללה ואם עבדה דרך עבודהה או באחת מרבע עבדות מהאהבה או מיראה פטור.

קיימת מחלוקת מה כוונת הגמרא במילים "אהבה ויראה"²⁷ ובאיוזה מקרה בדיקן מדובר. כך או כך, רבא אומר בפירוש שמדובר ב"אי קבליה עלי באלה" – וכן נראה שאין קבלת אלה בכלל. כך יוצא שבמקרה שהאדם עובד ע"ז באופן שהוא כלל לא מקבל אותה עליו באלה – אין זה נחשב ע"ז²⁸ (אם כי נראה שעדין אסור – לשון הגמרא והרמב"ם היא "פטור", לא "מותר"). לבן, נראה שם מדובר בעץ "ازורח" למחרי, הוא אינו בכלל בגדר ע"ז משום סוג שהוא, ולא יאסר משום כך.

2. "הזמנה" לעובדה זורה

עליה השאלת: האם העץ, מכיוון שהוא מיוצר לשם עץ של חג מולד²⁹, ייאסר אפילו שלא אצל נוצרי (בהתבהנה שנאמר שהוא אכן אסור מתוקף נוי ע"ז)? שאלה דומה קיימת בשימוש בקישוטי חג של גויים ל קישוט סוכה, ובנרות של גויים בחנוכה ובשבת – מכיוון שאלה מוציאים על-פי-רוב עבור צרכים נוצריים, האם מותר להשתמש בהם בכלל, ובפרט לדברים של קודש? למסקנה, כותב הרראשון לציון הרב עובדיה יוסף (חוון עובדיה סוכות עמ' עז):

קישוטים ונויים שמציירים הנוצרים לכבוד יום חג המולד שלהם, אין איסור לתלותם בסוכה לנווי, דהזמן לאו מילתא היא³⁰.

הגר"ע יוסף אף הביא בהערה³¹ את החתום סופר (או"ח מב) על נרות, וכותב לגביו "ואף בגודלה מזו כתוב החתום סופר להתריר". משמע, העובדה שהעץ מיוצר

27. ראה רמב"ם, ראנ"ד, סוף משנה שם

28. כך פסק הרמב"א בהגותתו ש"ו"ע י"ד קמא, והרב עובדיה יוסף (בשם תרומות הדשן), בשם המרדכי, בשם ראנ"ה) ביחסו דעת ח"ג סי' סה, לעניין צלב שעונדים כמרים – שם זה רק לזכרון אז אין זה ע"ז. הרוב עובדיה אף התיר לקבל ולענוד מדליה זהב עם צלב עליה שהתקבלה מהמלוכה.

29. טור ושוו"ע י"ד קמה א – אין תפיסת יד אדם באילנות דזוקא שלא נטען לשם אליל ; כ-98% אחוז מהעצים מוגדים עבור מטרה זו בלבד, ככלומר כמעט בכל עץ קיימת "תפיסת יד אדם".

30. גם בנו, הרראשון לציון הרב יצחק יוסף, פסק כך בילקוט יוסף קיזוש"ע או"ח תרלה ח.

31. וראה גם עטרת פ"ז חלק א ברוך בירוה דעתה סימן ז הערכה.

עבור עז חג מולך ולעתים קרובות מוכר ככזה היא חסרת ממשמעות.

ה. חוקות הגויים

ר"י³² מחלק בין שני סוגי חוקות הגויים: חוקות של הבעל ושתות, וחוקות של ע"ז. למסקנתו, חוקות של הבעל ושותת נאסרות בעשייה אלא-אם-כן קיים ציווי מהתורה לעשות זאת, וחוקות של ע"ז נאסרות בעשייה אפילו אם קיים ציווי שכזה מהתורה.

יכול להיות שהעץ נכנס דוקא לגדיר חוקה מהסוג הראשון ולא השני, מכיוון שהמנהג של הכנסת ירך הביתה בזמן החורף היה קיים ללא קשר לנצרות או לאיליות, אלא "רך" מנהג של אמונה תפלה או של סימול צמיחה חדש. הותיקן אימץ אمنם רשמית את העץ בהמשך, אך עד אז אולי היה זה מנהג מזוהה עם הנצרות אך לא בהכרח קשור אליה מהותית. מצד שני, בהחלטת יוכל להיות גם כן שהעץ נחשב חוקה של ע"ז לשיטת הסוברים שהנצרות היא ע"ז, כמובן), מכיוון שהוא מזוהה עם חג המולד והנצרות בצורה כזו.

כך או כך, נראה שהעץ ייאסר בהצבה מצד 'חוקה' – אך לא ייאסר בעצמו, מכיוון שחפצים של חוקות הגויים אינם נאסרים מצד זה. ייתכן שיש הבדל למעשה בין שתי החוקות לעניין התרת הצבת העץ פוטנציאלית מצד דרכי שלום, ועניין זה מופיע בחלק הבא.

ו. סיכום: מעמד העץ בהלכה

נראה שאין לאסור את עז חג המולד בהנאה כאשר הוא בא בפני עצמו אפילו בשיטה המחייבת ביותר, מהסיבות הבאות:

הוא אינו חפין של עבודה זרה או בוגדר תקרובת כעין פנים.
לא נראה לומר שייחסב נוי ע"ז (כאשר הוא בא בפני עצמו).
אין בהצבת העץ משום "קבלה באלה".

דבר זה יהיה תקף בין לעז ציבורי ובין לעז פרטי, בין לעז אורחי ובין לעז נוצרי (מלבד לעז של הכנסתה; אך עז של הכנסתה ייאסר מילא בגל הכנסתה). מצד שני, נראה שהקיים איסור הלכתי על הצבת עז אשוח, משום חוקות הגויים (אני רואה פעללה שיתור מבטאת רצון להקוט את הגויים מ"שיח חנוכה") – ואולי אף משום תקרובת שלא כעין פנים (שהמנם לא נאסרת אך עדין אסורה).

32.תוספות ע"ז יא, א ד"ה זאי חוכה היא היכי שרפין.

חלק ג': היחס לעצם במחשבה וברגש ההלכתית

הקדמה: המטא-הלכה, או רוח ההלכה, וחשיבותה
מלבד המצווי הפשט והגדת ההלכה, קיימים עוד שני פנים של קביעה ההלכתה:
לב או שורש המצווי, או הסיבה שמאחוריו ומטרתו, ועניןיהם חיצוניים למצווי זה
(לדוגמה, מראית עין).

שורש המצווי חשוב מאד, גם מכיוון שהוא עוזר לדיק ולהבין את ה"הלכה
היבשה", גם מכיוון שהוא קבוע לאבי דברים כגון "הערמות" למיניהם³³, וגם -
אولي החשוב מכל - הוא מכובן את חיינו, ווזעך לנו להבין מה ה' רוצה מאיתנו.
בעניין זה, כתוב הרמב"ן (ויקרא יט ב) על המצווי "קדושים תהיו":

והענין כי התורה הזהירה בעריות ובמאלכים האסורים והתרה הביאה איש
באשתו ואכילת הבשר והיין, א"כ ימצא בעל התאותה מקום להיות שוטף בזמת
אסותו או נשיו הרבות, ולהיות בסובאי יין בזוללי בשר למו, וידבר כרצונו בכל
הנבלות, שלא הזכיר איסור זה בתורה, והנה יהיה נבל ברשות התורה.

בעניין עבודה זרה בפרט, כותב הרב עובדיה יוסף זצ"ל (יחוה דעת ח"ד ס"י מה)
בעניין יהודים שנכנסו לכנסייה להשתתף בטקס הלוויה של שר אחד:
שאין ספק שעblrו על איסור חמור שיש בו שורש העון של עבודה זרה, שאפילו
במקום איבאה אין מקום להתרו כלל.

ניתן לראות מכאן כי כאשר פעללה נוגדת את שורש המצווי, גם אם לא את
המצווי עצמו, הפעלהASAורה לגמרי.

בעניין השאלות החיצוניתות נוגע לעניינים כגון מראית עין או חדר. בעניין עין
אשוח נראה לעניינות דעתו שאין הוא שיך, ולכנן לא ATIICHIS אליו כאן.

א. היחס לנצרות באופן כללי

היחס לנצרות נכנס למחלקה מוחודשת בזמנים המודרניים, במידה רבה עקב
הגלובליזציה ושינויים ביחס הכנסייה אל היהודים ומדינת ישראל. כך, למשל,
חלקו הרב אבינר והרב ריסקין בנושא זה בתחוםן כרך ח'³⁴, הרב צפניה דרורי³⁵

.33. ראה דברי מו"ר הרוב משה ליבטנשטיין בכרך מרבים פסח עמ' 130, "ההערמה שבמכירת החמצץ".

.34. עוד בשיטת הרב ריסקין, עיין: <https://musaf-shabbat.com/17/05/2012/> <http://www.yk8.org.il/rec/1449>.

.35. נוצרי-חסיבה-מחודשת-שלמה/.

והרב אליעזר מלמד³⁶ חלקו בעניין היחס כלפי אונגלייסטים וקיבלה כסף מהם; ארגוני הרבנים הדתיים-לאומיים, "בית היל" ו"דרך אמונה" התווכחו בעניינים הגובלים בזה פעמים רבים; ועוד כהנה וכהנה.

ב. כיור

נראה שענין כיור בהקשר זה הוא ביטוי מוחלט של רוח ההלכה – ראיית דברים באופן שלילי והתרחקות מהם, גם אם בהלה ה"יבשה" אין בהם בעיה עקרונית. למשל, זה "נראה מכוער" להתפלל בבית הכנסת שצלב-קרס תלוי בו, או מתחת לפסל של אותו איש. עניין כיור נוגע גם לעניין חסדר או מראית עין חיצוניים³⁷, וגם להתרחקות משורש עברות – ובפרט עובודה זרה³⁸. לדוגמה, כותב הרב יצחק זילברשטיין בספרו "חשוקי חמד" (ע"ז סד, א):

אולם למעשה שמעתי מהגר"ן קרליין שליט"א שאין בזה איסור ממשום רוצה בקיומו, מפני שאין כאן הנאה ישירה מהע"ז... אכן למרות שאין איסור בדבר מעיקר הדין, בכל זאת מכוער הדבר להחזיק חנות ולקבול רוחחים בזכות בית הע"ז.

עוד, כותב הגר"מ פיניינשטיין (שו"ת אג"מ יו"ד ח"ב קיא):
אך לשמוע הניגון זהה מפי אנשים כאלו שאין מתכוונים לע"ז אלא לזכור בעלמא אף שאין בזה איסור אם הוא ללא המלים שמשבחין להבליהם, מכל מקום מכוער הדבר.

בנוספ', אף אם העז לא מאד טוען וgeshit בפני עצמו, הוא הסמל המובהק והמורכב ביותר של ח' המולד – ח' שנחרות של דם היהודי זרמו בו ובללו. גם אם כיום מדבר במנาง תמים ואזרחי, האם אנו באמת יכולם להתייחס אליו בשוויון נפש מוחלט, גם אחרי כל מאמרי הכנסייה והנוצרים "לעשות צעדים" לכיוון עם ישראל?

ג. דרכי שלום

הנושא של "דרכי שלום" נידון רבות, בעיקר סביבה השאלת האם מדובר בטעם

36. בפרט הפסקה "היחס לאונגלייסטים". <http://www.inn.co.il/News/News.aspx/277905>.

37. למשל: יבמות כד:

38. דוגמאות נוספות: ספר החינוך מצווה רח, תכט; שו"ת משפט כהן סימן פט; שו"ת דברי שלום חזון משפט חלק ג השמטה חלק אורה חיים – "האם מותר להתפלל בבית הכנסת שמעלי יש כנסיה".

"נקודתי" כמו "משום איבחה"³⁹ או שמדובר בرعון כלל-תורני⁴⁰. יש שסבירו שאכן מדובר רק בחשש מקלוקול היחסים עם הגויים. למשל, כך נכתב בשות'⁴¹ אבני ישפה:

"אמנם יש לעיין כשיוכל להשתמש אם שייך זהה דרכי שלום. וראיתי בספר שדי חמד...⁴² שם גוי רша מבקש ממנו שיתפלל אליו, אף"י שפרנסים ענוי עכו"ם, עכ"פ אם יכול להשמט כגון לומר שאינו יודע להתפלל אז ישמט ע"ש. ומשמע מדבריו דכל שיוכל להשמט לא שייך זהה דרכי שלום... וא"כ מוכח שככל מקום שיכולים להשמט לא שייך איבחה ודרכי שלום.

הרמב"ם סובר כי מדובר בעקרון כלל-תורני (מלכים י, יב):

זה שאמרו חכמים אין קופlein להן שלום בעכו"ם לא בגין תושב, אפילו העכו"ם צוו חכמים לבקש חוליהם, ולקבור מתחם עם מתי ישראל, ולפרנס עניהם בכלל עניי ישראל, מפני דרכי שלום, הרי נאמר טוב ה' לכל ורחמיו על כל מעשו, ונאמר דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום.

39. כמוון שכאן מדובר על דרכי שלום ביחס לנוגים. דרכי שלום ביחס לישראל - ברור שמדובר בהנחה ריעונית כללית. ראה גיטין נט, א-סא, א, ובפרט נט, ב: "כל התורה כולה נמי מפני דרכי שלום היא, דכתיב: דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום!" ובמא מציעא יב, א: "מציאת חרש, שטה וקטן - יש בהן משום גול מפני דרכי שלום, ובבי יוסי אומר: גול גמור. ואמר רב הсадא: גול גמור מדבריהן (רש"י) - משום דרכי שלום". משמעו שם שגם אם זה לא גול ממש" במשמעותו, זו עדין התנהגות בלתי-ראוייה מעין גול.

40. כך, למשל, אחד המקומות בהם מופיע הביטוי "דרכי שלום" הינו במסכת גיטין (סא): "ת"ר: מפרנסים עני נכרים עם עני ישראל, ובקרבין חול נכרים עם חול ישראל, וקרבין מתי נכרים עם מתי ישראל, מפני דרכי שלום." כתוב שם רש"י: "עמ מהי ישראל - לא בקרבין ישראל אלא מתעסקין בהם אם מצאים הרוגים עם ישראל". וכך מבין הרשב"א את דברי רש"י: "פרש"י זיל לאו בקרבין ישראל אלא מתעסקין בהן אם מצאים הרוגים עם ישראל, נראה מהתו פירושו דהוא קאמר 'עם מתי ישראל' כלומר בעודנו מתעסק עם שאר מתים ישראלים, דאו זהה ליה אבהה אם מתעסק באלו ומניה את אלו; אבל אם מציאן בפני עצמן - לא, בקט ליה עילה לא מזדהמנה...". ככלומר, הרשב"א מבין כי רש"י סובר שענין דרכי שלום כאן הוא מעין "משום איבחה", שאם יבדילו בכירור בין מתי ישראל ונכרים - תיווצר איבחה ביןיהם שעוללה לפגוע בישראל. הרשב"א, לעומת זאת, סובר כי יש לקבור מתי נוכרים גם אם הם לבדים. אם אנו מקבלים את הסברו של הרשב"א לדברי רש"י, מתווך בכך שהרשב"א חולק עליו - "ולא מיחור דהאי עם מתי ישראל דקתני כשם שמתעסק קامر, וכן מפרנסין עני גוים עם עני ישראל וכן כולם...". וראה המשך בדבריו שם לעוד דוגמאות והוכחות לדבריו) - נראה שהרשב"א סובר ש"דרכי שלום" הינו דין עקרוני של ריבוי שלום בעולם, ולא דין "בדיעבד" של התהממות מצורות. מצד שני, ניתןטעון כי הרשב"א גם כן סבור שמדובר בדיון מעין "משום איבחה", רק שהוא חולק על רש"י בכך שתיווצר איבחה רק אם המתים יהיו במקום אחד.

41. חלק א', תשוכה קzag.

42. מקור תלוי-מהדרורה: בחלק מן המהדורות - חלק ג' עמ' 324; בחלק אחר - חלק ד' עמ' 95.

כיוון, נראה שרוב הרכנים – או, לפחות, כך מקובלני מרבותי – סוברים, בעקבות הרמב"ם, שענין "דרכי שלום" הוא הנחיה כללית ולא מעין חשש איבת⁴³. ולכן יכול להיות שם אין איסור ממשי בקרבה אל העץ, יהיה כאן שיקול של "דרכי שלום" במקרה שמדובר בעץ פרטישל נוצרי (ובפרט כזה המוכר לאדם עצמו) או עץ "אזורתי" (למשל, של עולה מברית המועצות), ועל כן אולי ניתן להקל בעניין המטא-הלכתי בזה.

אלא שבמקרה כגון העץ שבຕנין לא ברור כלל שאכן מדובר במקרה של "דרכי שלום" – שהרי אין מדובר בעץ של אדם נוצרי שהוצב בבית פרטיש, אלא בעץ שהוצב במקום ציבורי ממשמעו במוסד חינוכי חשוב במדינת ישראל. ונראה שכמו שאף אדם היישר בדעתו לא יבע על חוותין (לדוגמא) אילו לא יציב חנוכיה גדולה במרכז החצר בחנוכה, אך לא נראה שיש בעיה בכך שלא יוצבו עצי אשוח במקומות שאין בהם ריכוז אוכלוסייה נוצרית (ברובע הגadol) במדינת היהודים. וכך גם אדם יהודי המבקש להציב עץ חג מולך על מנת "להזדהות" או משחו דומה – לא נראה שקיים קשור, ولو קלוש, בין זה לבין "דרכי שלום".

סיכום

מהעיוון ההלכתי עולה, שככל הנראה אין איסור הנאה ודין של שימוש עבודה זורה בעץ עצמו, ואילו הצבתו על ידי היהודי או במרחב הציבורי היהודי תיאסר. ייתכן שקיימת חובת התרחקות מהעץ מטעמים מחשבתיים, ולכן ייתכן – וاتفاق סביר להניח – שתהיה מחלוקת בין הפסוקים בכל מקרה ומקרה, והדבר מסור למרא דעתך שככל מקום ומקום, לפסוק על פי הבנתו ודעתו – מהי משמעות העץ באותו מקום ומה טיב היחס אל הנוצדים מצד קהילתו.

---

43. ונראה לומר כן מהבבלי בגיטין סא., הירושלמי שביעית פ"ה ה"ד, דברי הרמב"ם במלכים פ"ג הי"ב ועוד. ועיין במאמרו של הרב ח"ד הלוי, תחומיין ט, הערת 8 שבעמ' 78; הוא אינו מסכים עם שיטתה זו.